

Martin Drenthen:
*‘Natuur kun je niet
apart zetten’*

Tekst: Elke van Riel
Beeld: Bernadette van Heel

‘Natuur overstijgt ons mensen’

De stikstofcrisis zette de afgelopen maanden de vraag hoe we in Nederland willen omgaan met natuur op scherp. Volgens milieufilosoof Martin Drenthen hebben we een morele plicht om samen te leven met andere soorten. “Maar dat vraagt wel iets van ons.”

De afgelopen maanden bleek dat, om de stikstofbelasting van de natuur te reduceren, een halvering van de Nederlandse veestapel noodzakelijk is. “Wat me opviel in de discussies hierover, is hoe laconiek er gesproken wordt over de rol van de natuur in Nederland”, zegt Martin Drenthen (1966), hoofddocent milieufilosofie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij brengt dit in verband met het nationale zelfbeeld. Daarin heerst sterk het idee dat Nederland ‘door ons is gemaakt’. “Het klopt dat er geen vierkante meter niet door ons is aangeraakt”, zegt Drenthen, “maar het lijkt me niet productief om natuur te definiëren als: datgene dat niet door mensen is aangeraakt. Want dan bestaat natuur in ieder geval niet hier en misschien nergens.” Dit voorjaar schreef Drenthen *Natuur binnen of buiten het hek?*, een preadvies voor de Nederlandse Vereniging van Bio-ethiek over de spanning tussen natuurbeheer en veeteelt en de grens tussen natuur en cultuurland. De tekst verschijnt komend voorjaar in bewerkte vorm als boek. Drenthen constateert hierin dat veel problemen in onze relatie met de natuur voortkomen uit een dualistische manier van denken die uitgaat van een duidelijke grens tussen ‘natuur’ en ‘cultuurland’. “Als het in Nederland

gaat over natuur, worden doorgaans natuurgebieden bedoeld: aangewezen plekken met een zogeheten natuurbestemming waar je op zondag kunt gaan wandelen. Alsof natuur iets is dat je apart kunt zetten. Natuur en cultuurland zijn onderdeel van een en hetzelfde landschap. Bovendien zijn in Nederland de cultuurlandschappen juist de plekken waar de meeste biodiversiteit zit.”

Hoe definieert u natuur?

“Ik stel voor om ernaar te kijken als het ecologische netwerk om ons heen, waar we allerlei relaties mee hebben. Als er al een tegenstelling is tussen natuur en cultuur, denk ik dat het vruchtbaarder is om te praten over cultuur als datgene wat wij vormgeven en proberen te controleren en beheersen en natuur als datgene wat zich aan die vormgeving onttrekt of zich daartegen verzet.

Ik zie natuur vooral als de plek waar plaats is voor andere organismes dan de mens. Als je er zo naar kijkt, is natuur overal, ook in je huis. Houd maar eens op het te onderhouden, dan zul je zien dat er van alles aan begint te knabbelen, totdat het niet meer overeind staat. In eerste instantie erkennen de meeste mensen wel dat overal natuur is en dat de mens zelf ook natuur is, maar in discussies zie ik toch steeds weer die tegenstelling. Zelfs geëngageerde natuurbeschermers bezondigen zich er soms aan.” Drenthen ziet het als filosoof als zijn rol om vragen te stellen die ‘onder de discussie’ zitten, zoals: hoe willen we ons als mens tot de natuur verhouden? En om veelgebruikte maar meerduidige begrippen zoals intrinsieke waarde te verhelderen. In zijn boek *Natuur in mensenland. Essays over ons nieuwe cultuurlandschap* (2018) onderzocht hij de betekenis van wildheid en nieuwe natuur in oud cultuurlandschap. Ook schreef

hij met anderen het boek *De wolf is terug. Eng of enerverend?*

Wat hem als filosoof aan de wolf het meest fascineert, is dat dit dier ons confronteert met de vraag in hoeverre we werkelijk bereid zijn plaats te maken voor andere organismen. De wolf doorbreekt namelijk de door ons bedachte nette scheiding tussen natuur en cultuurlandschap. “Hij gebruikt het landschap op een heel andere schaal dan de meeste dieren, want hij kan 70 kilometer per nacht lopen. Je kunt dus niet ergens een natuurgebiedje voor ‘m reserveren.” Drenthen mist het besef dat, om te kunnen samenleven met de wolf, een maatschappelijke omwenteling noodzakelijk is. “Als we zeggen dat we de wolf willen beschermen, dan vraagt dat iets van ons. Dan moeten we ervoor zorgen dat die wolven zich niet zullen vergrijpen aan schapen en zullen we hen moeten leren dat ze uit de buurt van mensen moeten blijven. Ook moeten we accepteren dat er plekken zijn waar we het dier met rust moeten laten.” In zijn preadvies pleit Drenthen voor het zoeken van een evenwicht tussen drie, soms tegenstrijdige, manieren waarop de natuur een moreel appel op ons doet. De kwetsbare natuur vraagt om zorg, de autonome, grootse natuur om ontzag en terughoudendheid en de vruchtbare natuur om een vorm van dankbaarheid en erkentelijkheid. Voor het gesprek tussen deze drie verschillende soorten ethiek is volgens de milieufilosoof een gesprek nodig over wat onze kernwaarden zijn. Duidelijk is voor Drenthen dat het idee ‘van die ingewikkelde natuur’ waarin zeldzame soorten voorkomen, aan de meeste mensen niet besteed is. “Zodra wordt gepraat over natuur in abstracte termen als biodiversiteit en ‘natuurdoeltypen’, wordt natuur een raar bureaucratisch en abstract verhaal en worden zogenoemde ‘natuurwaarden’ bij- ➔

na iets wat je kunt afturven.” Zelf bespreekt hij natuurbescherming daarom liever in ethische termen en heeft hij het over solidariteit met andere soorten.

In het preadvies noemt u het een morele verantwoordelijkheid om samen te leven met andere soorten in Nederland. Vindt u dat we ons land vooral zien als ‘menseland’?

“Ja, maar dat ik dat vind is eigenlijk niet zo interessant. Waar het om gaat is dat we als samenleving die verantwoordelijkheid kennelijk ook erkennen. We hebben namelijk allerlei verdragen ondertekend waarin we beloven dat we andere soorten willen beschermen. Wat opvalt, is dat Nederland altijd de eerste is om dat soort verdragen te ondertekenen. Maar als vervolgens duidelijk wordt wat de prijs van zo’n verdrag is, proberen we er met allerlei omwegen weer onderuit te komen, zodat het ons niets hoeft te kosten. Dat zie je nu weer met het stikstofdossier. Het idee is dan: we doen dit omdat Europa dat van ons eist, maar we hoeven niet ‘het braafste jongetje van de klas’ te zijn. Alsof we dat de laatste twintig jaar nog ergens in zijn.”

Het ondertekenen van deze verdragen betekent dat je ergens plek voor andere soorten zult moeten maken, benadrukt Drenthen. “Ik hoor soms mensen zeggen over beschermde soorten als de zandhagedis: ‘Die beesten horen niet in een druk cultuurlandschap als Nederland, dus waarom kiezen we daarvoor?’ Maar deze soorten zitten daar niet omdat ecologen kiezen voor een bepaald natuurdoeltype. Ze wonen er vaak al duizenden jaren en hebben voortdurend geprobeerd zich aan te passen aan door ons veroorzaakte veranderingen. Een enkele soort is dat gelukt; dat zijn de overlevers. We hebben nog ongeveer 15 procent van de soorten die we rond 1900 hadden. Dan vind ik het een gotspe om te zeggen dat die soorten hier niet meer passen. Dat is een vorm van antropocentrisme die ik moreel laakbaar vind.”

Volgens publieksfilosoof Bas Haring kunnen we anders best wat soorten missen.

“Daar zijn veel argumenten tegenin te brengen, zowel ethische als wetenschappelijke. Zo laat het IPBES-rapport zien dat de meeste soorten wel degelijk een functie

‘De beleving van het landschap kun je zien als een religieuze ervaring’

hebben, al is het maar als een soort verzekeringspolis. Als je twintig soorten bijen hebt, lijkt één soort misschien genoeg om je appels te bevruchten. Maar als die last krijgt van een virus, of het niet redt door de klimaatverandering, is het wel fijn dat er nog negentien andere bijensoorten zijn. We houden ons veel bezig met bedreigde soorten, maar de laatste jaren zie je dat soorten die altijd heel gewoon waren, langzaam maar zeker ook minder voorkomen. Dat roept de vraag op of we niet moeten zorgen voor een soort basiskwaliteit, die overal zou moeten gelden. Biologen komen dan meteen met modellen, want daar zijn het biologen voor. Voor mij gaat het ook om het landschap dat mij dierbaar was toen ik opgroeide en waar ik in het boerenland een bosje veldbloemen voor mijn moeder ging plukken. Ik zie het als een basiskwaliteit dat een landschap ook een esthetische waarde heeft en iets is waar je een betekenisvolle relatie mee kunt hebben. Maar dat soort argumenten krijgen nooit het gewicht dat ze verdienen op het moment dat het gaat over hoe je het land wilt inrichten.”

U doelt op het fenomeen ‘landschapspijn’, een gevoel dat veel mensen ervaren bij de aanblik van weilanden zonder weidevogels?

“Ja, maar die term verwijst voor mij niet zozeer naar het verdwijnen van de grutto, maar meer naar het onherkenbaar worden van het landschap dat mensen altijd iets vertelde over wie ze waren en waarmee ze zich verbonden voelden. Als dat verdwijnt, voel je je verloren en gedesoriënteerd.”

Voor Drenthen ligt de waarde van natuur niet zozeer in een lijst met losse elementen, een verzameling soorten die je kunt tellen of een afgebakend gebiedje. Hij voelt meer voor een narratieve benadering. Een landschap of omgeving is dan een plek met een verhaal en geschiedenis. “Het is een context waarin we het verhaal van ons

eigen leven kunnen plaatsen, waaraan we betekenis kunnen ontleenen en waardoor we onszelf begrijpen. Je ervaart dan: mijn leven maakt deel uit van iets dat groter en ouder is dan ik en wat ik niet helemaal kan overzien, maar waar ik me toe verhoud op een manier die zin geeft aan mijn bestaan. Dat kun je zien als een religieuze ervaring.”

Heeft natuur volgens u ook een religieuze functie?

“Ja, want natuur voorziet voor veel mensen in de behoefte om de werkelijkheid te zien als een betekenisvol geheel dat je omsluit, waar je je toe verhoudt en onderdeel van bent, maar waarvan wij als mensen niet bepalen hoe het zich voordoet of eruit moet zien. In die zin overstijgt natuur ons mensen. In die betekeniservaring kan het gaan om een ervaring van ontzag voor iets dat groot en imposant is, zoals de Grand Canyon, of juist wonderbaarlijk klein en kwetsbaar, of supertoevallig. Het kan ook te maken hebben met tijd. Als je in een druipsteengrot bent en het licht gaat uit, word je geconfronteerd met *deep time*, de diepe tijd van de wereld miljoenen jaren voordat wij er waren. Je beseft dan dat de dingen die voor ons belangrijk zijn in het licht van de eeuwigheid eigenlijk futiel zijn. Daar zit een besef van oneindigheid in die niet religieus is in de zin van een alwetende God of iets dergelijks, het is meer een afgrond waarin je kijkt.

Natuurschrijver Koos van Zomeren beschrijft ergens mooi hoe hij merkte dat de natuur een plek is waar je geen mening over hoeft te hebben en die ook niet over jou oordeelt. Dat is een troostrijk besef en haalt helemaal onderuit dat je je druk zou maken over zoiets als koopkrachtplaatjes. En uiteindelijk geldt dat zelfs voor onze zorgen over de afname van biodiversiteit of klimaatverandering. Ook geologen wijzen erop dat de mens zichzelf wijsmaakt dat hij zo belangrijk is. Over een miljoen jaar heeft de aarde ons afgeschud en begint de tijd weer opnieuw. Maar hoe belangrijk dat besef van de relativiteit van ons bestaan ook is, we moeten ook erkennen dat onze betekenisvolle en zorgzame relaties met de wereld om ons heen slechts kunnen bestaan binnen de context van een mensenleven.” ●